

S Z L A K KOPERNIKOWSKI

na Kujawach i Pomorzu

PRZEWODNIK

**kujawsko-
pomorskie**

konstelacje
dobrych miejsc

Zdjęcia na okładce

Pomnik Mikołaja Kopernika w Toruniu, fot. Daniel Pach/UMWKP

Chetmno, fot. Wojciech Zdunek

Grudziądz, fot. Szymon Zdziebto

SPIS TREŚCI

1.	O Kujawsko-Pomorskich Konstelacjach dobrych miejsc	4 str.
2.	O Szlaku Kopernikowskim	6 str.
3.	Przebieg szlaku	8 str.
4.	Kim był Mikołaj Kopernik?	11 str.
5.	Kluczowe miejsca szlaku	12 str.
6.	Odwiedź również	34 str.

Panorama Chelmsa, fot. Krzysztof Mijawka, arch. UM Chelmsno

2. O Szlaku Kopernikowskim

Szlak Kopernikowski w województwie kujawsko-pomorskim

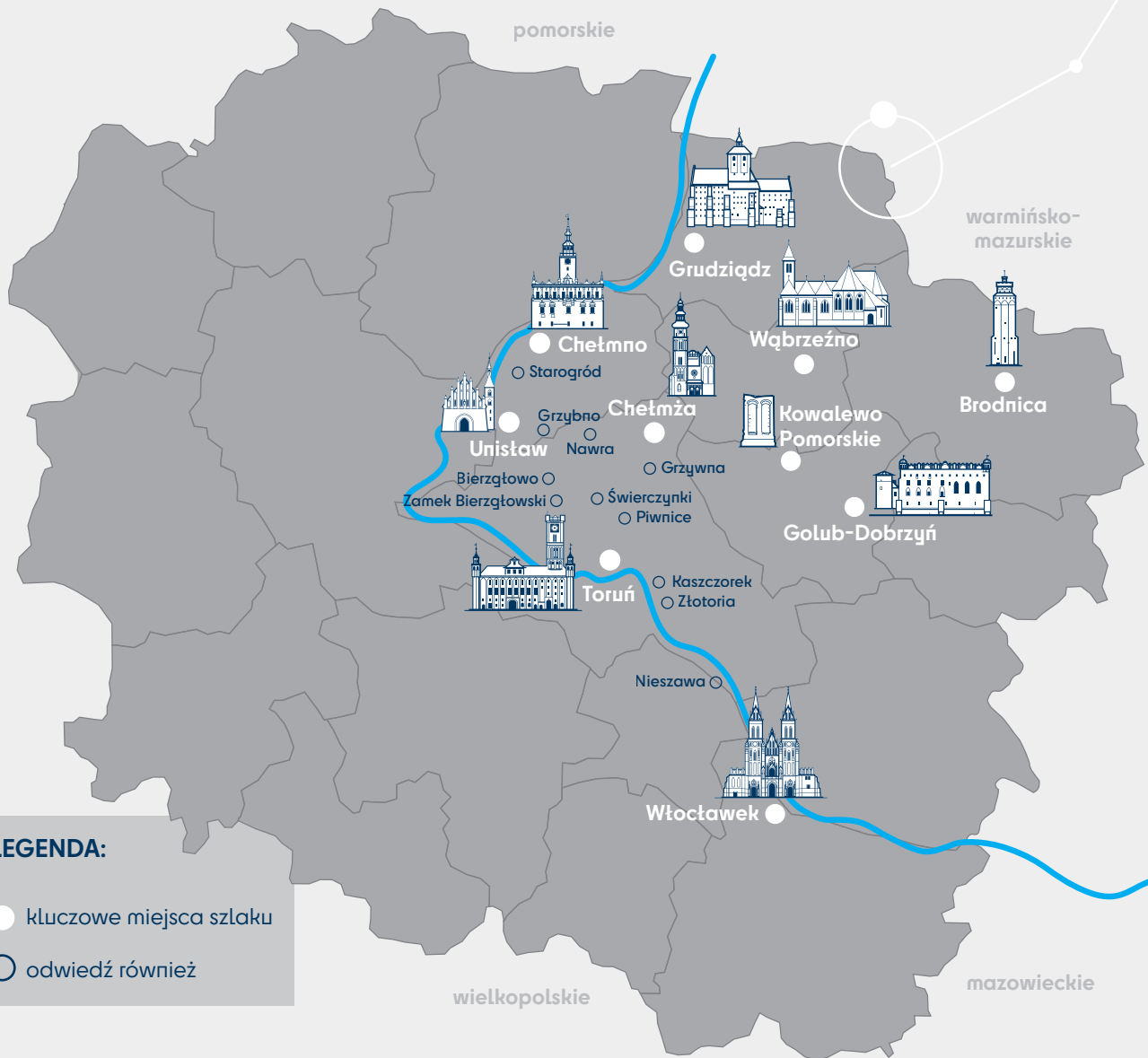
to najmłodszy w regionie, ale nawiązujący do wcześniejszych planów i projektów, szlak kulturowy, mający znacząco uatrakcyjnić ofertę turystyczną województwa, pokazać je jako atrakcyjne kulturowo i stać się kolejnym narzędziem promocji jego dziedzictwa oraz budowania tożsamości mieszkańców. Szlak ma pełnić poza tym rolę edukacyjną, zapoznając turystów z życiem i działalnością Mikołaja Kopernika oraz ukazując jego związki z regionem.

Otwarcie Szlaku Kopernikowskiego wiąże się z przypadającą w 2023 r. 550. rocznicą urodzin wielkiego astronoma. Zaprojektowany odcinek szlaku dołączy tym samym do już funkcjonującego szlaku w województwie warmińsko-mazurskim. Dodatkowo będzie łączył się z odcinkiem biegnącym przez obszar województwa pomorskiego. List intencyjny w sprawie powstania szlaku zawarty został 24 marca 2022 r. w Toruniu pomiędzy marszałkami trzech województw: kujawsko-pomorskiego, warmińsko-mazurskiego i pomorskiego, oraz przedstawicielami tych gmin i powiatów, przez których obszar będzie przebiegał.

Dom Mikołaja Kopernika, fot. Szymon Dziebło

3. Przebieg szlaku

Główna trasa Szlaku Kopernikowskiego na terenie województwa kujawsko-pomorskiego

podzielona została na część (trasę) północną oraz wschodnią. Dodatkowo zaproponowana została trasa alternatywna (uzupełniająca). Całość ma charakter biograficzno-kulturowo-edukacyjny. Przemierzając szlak, można poznać młodość i proces kształtowania się Mikołaja Kopernika jako badacza (patrz Toruń, Chełmno, Włocławek), ale także jako aktywnego uczestnika ówczesnego życia społecznego (patrz Grudziądz, gdzie przebywał na zjeździe stanów pruskich i gdzie wygłosił ważny i głośny traktat „O szacunku monety”). Narracja ta uzupełniona jest o szeroki kontekst społeczno-kulturowy epoki, w której dorastał i tworzył wielki astronom. Na trasie szlaku z tego właśnie powodu są także miejsca i obiekty, w których Kopernik być może nigdy nie był, ale które z pewnością znał. To głównie wysokiej klasy zabytki pamiętające czasy Mikołaja Kopernika, które znajdują się w pobliżu miejsc, gdzie poświadczona była obecność wielkiego uczonego. Pomysłodawcy i autorzy szlaku zwrócili również uwagę, by obejmował on miejsca i obiekty, które nawiązują wprost do zainteresowań badawczych Kopernika, jego dzieła i recepcji jego naukowych dokonań. Stąd na trasie wyeksponowano m.in. muzea, planetaria czy też obserwatoria, które poprzez swoją działalność naukową, popularyzatorską i edukacyjną wprost odwołują się do dziedzictwa kopernikańskiego.

Poza szlakiem głównym, który zawiera pełen pakiet pozwalający obcować z postacią Kopernika, jego czasami i dziełem, proponujemy również trasy tematyczne. W tym celu wyróżnione zostały dwie trasy: biograficzna i edukacyjna. Pierwsza z nich odkrywana może być w czasie podróży z województwa pomorskiego przez Grudziądz, Toruń, aż po Włocławek. Trzeba mieć jednak na uwadze to, że trasa ta nie jest siłą rzeczy ułożona chronologicznie. Na trasę tylko o charakterze edukacyjnym można zaś dostać się wprost z odcinka warmińsko-mazurskiego i podążać szlakiem, na którym czeka wiele atrakcji, jakie oferują astrobazy choćby w Brodnicy i Golubiu-Dobrzyniu, planetaria w Toruniu i Grudziądzu czy też obserwatorium astronomiczne w Piwnicach. Po odwiedzeniu ostatniego z tych miejsc warto wybrać się też do położonej nieopodal Nawry, gdzie niegdyś w bogatej pałacowej bibliotece Szchanieckich znajdował się pochodzący z 1566 r. egzemplarz największego dzieła Kopernika „De revolutionibus”.

Laweczka z Mikołajem Kopernikiem w Grudziądzu,
fot. Magdalena Brudniewicz

TRASA GŁÓWNA Szlaku Kopernikowskiego

TRASA PÓŁNOCNA

Toruń – Piwnice – Świerczynki – Zamek Bierzgłowski – Bierzgłowo – Grzywna – Chełmża – Nawra – Grzybno – Uniśław – Starogród – Kałdus – Chełmno – Grudziądz – Dusocin (granica województwa) → połączenie z pomorską częścią szlaku na odcinku Kwidzyn-Sztum-Malbork-Elbląg

TRASA WSCHODNIA

Toruń – Golub-Dobrzyń – Kowalewo Pomorskie – Brodnica – Wielki Głębocek (granica województwa) → połączenie z warmińsko-mazurską częścią szlaku w Kurzętniku

TRASA UZUPEŁNIAJĄCA

Toruń – Kaszczorek – Złotoria – Nieszawa – Włocławek – Wąbrzeźno

TRASA BIOGRAFICZNA Szlaku Kopernikowskiego

Proponowany wariant szlaku głównego ma pomóc lepiej poznać miejsca ściśle związane z życiem Mikołaja Kopernika.

Obecność i działalność astronoma w miejscowościach na tym wariantcie szlaku poświadczona jest bezpośrednio lub pośrednio przez źródła pisane. Są to zarówno miejsca związane z wczesnym etapem życia tej postaci (Toruń), jak również z jego młodością (Chełmno, Włocławek) oraz okresem dojrzałości (Grudziądz). Trasa ta wiedzie przez następujące miejscowości:

Grudziądz – Chełmno – Chełmża – Toruń – Kaszczorek – Włocławek

TRASA EDUKACYJNA Szlaku Kopernikowskiego

Dziedzictwo Mikołaja Kopernika wykracza daleko poza jego czasy.

Przez kolejne stulecia dorobek astronoma był źródłem inspiracji do podejmowania ciągłej refleksji nad mechanizmami rządzącymi światem. Trasa edukacyjna wiedzie przez miejsca popularyzujące dokonania astronoma, prezentujące jego dziedzictwo lub z tym dziedzictwem związane. Są to przede wszystkim lokalne obserwatoria astronomiczne (w tym astrobazy), centra nauki oraz planetaria. Trasa ta wiedzie przez następujące miejscowości:

Brodnica – Golub-Dobrzyń – Toruń – Piwnice – Nawra – Uniśław – Grudziądz

TORUŃ, fot. Szymon Dziebło

GRUDZIĄDZ, fot. Szymon Dziebło

BRODNICA, fot. Szymon Dziebło

Kim był Mikołaj Kopernik?

Mikołaj Kopernik urodził się w Toruniu 19 lutego 1473 r. Jego ojcem był Mikołaj, kupiec przybyły z Krakowa, matką zaś Barbara – przedstawicielka znanej toruńskiej rodziny Watzenrode. Przyszły astronom posiadał też starsze rodzeństwo: brata Andrzeja oraz siostry Barbarę i Katarzynę. Chrzest przyjął w kościele parafialnym pw. św. Jana Chrzciciela. W Toruniu rozpoczął również edukację. Duży wpływ na jego późniejsze życie i zainteresowania, po śmierci ojca, miał wuj Łukasz Watzenrode. Z jego inicjatywy Mikołaj Kopernik, wraz z bratem Andrzejem, udał się w 1491 r. na studia do Krakowa. Studiował tam do 1495 r., zgłębiając poza sztukami wyzwolonymi również astronomię. Po krótkim powrocie do Lidzbarka, gdzie jako biskup warmiński rezydował jego wuj Łukasz, i po podjęciu starań o wejście do kapituły warmińskiej wyjechał w 1496 r. do Bolonii. W podróży do Italii ponownie towarzyszył mu brat Andrzej. W tym czasie nie tylko kontynuował kształcenie w zakresie astronomii, ale także rozpoczął pierwsze obserwacje. W listopadzie 1500 r. w Rzymie miał obserwować chociażby zaćmienie księżyca. W 1501 r. pojawił się we Fromborku, ale jeszcze t.r. wyjechał na dalsze studia, tym razem medyczne, do Padwy. O zdobytym tam stopniu nic nie wiemy, natomiast w 1503 r. uzyskał doktorat prawa kanonicznego w Ferrarze. W tym okresie zdobył kolejne beneficja kościelne, a od końca 1503 r. był już na dworze biskupim w Lidzbarku, w otoczeniu wuja Łukasza Watzenrodego, towarzysząc mu odtąd m.in. w zjazdach stanowych czy spotkaniach z królem polskim, a także opiekując się nim, gdy ten zaczął podupadać na zdrowiu. Coraz bardziej poświęcał się poza tym astronomii. W 1507 r. napisał tzw. komentarzyk będący zarysem jego teorii budowy świata. Już wówczas opracowanie to przyniosło mu uznanie i sławę. Niebawem, w 1513 r., został zaproszony do prac nad reformą kalendarza. Po powrocie na Warmię pełnił ważne funkcje, m.in. wizytatora, kanclerza, później także administratora dóbr kapitulnych, prowadzącego m.in. szeroko zakrojoną akcję kolonizacyjną. Mimo licznych obowiązków zorganizował też we Fromborku obserwatorium astronomiczne. Zajął się również kartografią i sporządził mapę Warmii i wschodnich granic Prus Królewskich (później był też współautorem mapy Prus), a także zasłynął jako przygotowujący w 1520 r. obronę zamku w Olsztynie przed Krzyżakami. W następnych latach pełnił szereg kolejnych funkcji, będąc m.in. delegatem na zjazdy

stanów pruskich. Na jednym z nich, w 1522 r. w Grudziądzu, przedstawił projekt reformy monetarnej. Przez lata korzystano także z jego usług lekarskich. Najbardziej wierny pozostawał jednak astronomii, prowadząc poza Fromborkiem także obserwacje w Olsztynie. Pierwszą wersję swojego największego dzieła, „De revolutionibus”, przygotował już ok. 1530 r., jednak mimo zachęt nie zdecydował się na jego publikowanie. Na wydanie wyników swoich obserwacji zdecydował się dopiero pod wpływem pochodzącego z Wittenbergi matematyka Jerzego Joachima Retyka. Doszło do tego w marcu 1543 r., jednak sparażony po udarze Kopernik nie był już w stanie przeczytać swojej opublikowanej pracy. Zmarł w maju 1543 r. Pochowany został w katedrze we Fromborku.

(oprac. na podstawie: Teresa Borawska, *Kopernik Mikołaj*, [w:] *Toruński słownik biograficzny*, pod red. Krzysztofa Mikulskiego, t. 2, Toruń 2000, s. 136-140; Karol Górski, *Mikołaj Kopernik. Środowisko społeczne i samotność*, Toruń 2012).

▼ Pomnik Mikołaja Kopernika w Toruniu, fot. Daniel Pach/UMWKP

5. Kluczowe miejsca szlaku

BRODNICA

Brodnica jest najbardziej na wschód wysuniętym miastem na kujawsko-pomorskim odcinku Szlaku Kopernikowskiego. Pierwsze wzmianki o niej pochodzą już z XIII w. Na początku następnego stulecia rozpoczęto budowę zamku krzyżackiego, siedziby komtura zakonnego, z której do naszych czasów zachowała się przede wszystkim wieża, jeden ze współczesnych symboli miasta. To jednak nie jedyny brodnicki zabytek, który pamięta czasy Mikołaja Kopernika. Następnym jest gotycki kościół pw. św. Katarzyny Aleksandryjskiej z przełomu XIII/XIV w. z wieżą kościelną datowaną na ok. 1485 r. W jego wnętrzu podziwiać możemy m.in. fragmenty polichromii gotyckiej oraz rzeźbę dwunastu apostołów z 2. poł. XIV w. Z tego okresu pochodzi też Brama Chełmińska,

Brama Chełmińska, fot. Wojciech Zdunek

będąca jednym z bardziej charakterystycznych i rozpoznawalnych obiektów miejskich. Średniowieczną metrykę mają także elementy murów miejskich, tzw. Wieża Mazurska (Bociania) oraz fragmenty gotyckiego ratusza. Wskazane obiekty pochodzą głównie z okresu, gdy Brodnica znajdowała się w granicach władztwa zakonu krzyżackiego w Prusach. Dopiero w 1466 r. na mocy postanowień II pokoju toruńskiego miasto zostało przyłączone do Królestwa Polskiego, a w czasach Mikołaja Kopernika było siedzibą starostwa. Współcześnie do dzieła astronoma nawiązuje znajdująca się przy I Liceum Ogólnokształcącym Astro baza Kopernik, która stanowi lokalne centrum popularyzacji astronomii. Z Brodnicą i dziełem Kopernika wiąże się także intrygująca historia. W 1823 r. wydana została tu bowiem książka, w której Friedrich August Zermann, późniejszy zasłużony burmistrz brodnicki, próbował podważyć teorię Kopernika.

Warto zobaczyć!

1. Ruiny zamku krzyżackiego (Muzeum w Brodnicy), ul. Zamkowa 1
2. Kościół parafialny pw. św. Katarzyny Aleksandryjskiej, ul. Główna 33
3. Bramę Chełmińską (Muzeum w Brodnicy), Mały Rynek 4
4. Astro bazę przy I Liceum Ogólnokształcącym im. Filomatów Ziemi Michałowskiej w Brodnicy, ul. Lidzbarska 14

Informacja Turystyczna w Brodnicy Mały Rynek 4

664 715 654

www.it.brodnica.pl

— Kościół pw. św Katarzyny Aleksandryjskiej, fot. Daniel Pach/UMWKP

— Pierzeja Rynku, fot. Daniel Pach/UMWKP

— Ruiny zamku krzyżackiego, fot. Daniel Pach/UMWKP

CHEŁMNO

Chełmno to jedno z najstarszych miast w Polsce i stolica historycznej ziemi chełmińskiej. Z jego początkami związane są miejscowości położone na południe od obecnego miasta, tj.: wczesnośredniowieczna osada rzemieślniczo-handlowa na Górze św. Wawrzyńca w Kałdusie oraz relikty zamku w Starogrodzie. Chełmno to miasto, które odegrało ważną rolę w historii Polski i zakonu krzyżackiego, planującego tu stolicę swojego państwa. Chełmno związane jest z Mikołajem Kopernikiem poprzez liczne związki członków jego rodziny z tamtejszym klasztorem benedyktynek. W nim mieszkały: siostra Mikołaja Kopernika Barbara, przyrodnia siostra matki Mikołaja Kopernika Katarzyna Peckau, a także siostrzenica przyszłego astronoma, Krystyna, która z miłości porzuciła jednak życie zakonne, oraz prawdopodobnie też matka i babka.

Według części badaczy z Chełmnem bezpośrednio był związany także sam Mikołaj Kopernik, który przed wyjazdem na studia do Krakowa miał pobierać nauki w Akademii Chełmińskiej. Jej dzieje prezentowane są na jednej ze stałych wystaw Muzeum Ziemi Chełmińskiej, które mieści się w zabytkowym ratuszu na rynku staromiejskim.

W Chełmnie Mikołaj Kopernik pojawiał się być może częściej, wykonując swoje obowiązki służbowe lub odwiedzając rodzinę. Mógł tu być także w trakcie wizyt u biskupów chełmińskich, jego dawnych konfratrów z kapituły warmińskiej, Jana Dantyszka i Tiedemanna Giesege.

Kopernik, będąc w Chełmnie, miał szansę poznać wiele spośród zachowanych do dziś wysokiej klasy zabytków. Wśród nich najważniejsze miejsce zajmuje kościół archidiecezjalny pw. Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny (farny). Ta zbudowana na przełomie XIII/XIV w. świątynia jest jednym z najważniejszych i największych zabytków wczesnogotyckich w kraju. Godne zobaczenia jest też najstarsze wyposażenie kościoła, na które składają się m.in.: gotyckie figury apostołów, zworniki sklepienne, chrzcielnice i kropielnice z XIII i XIV w. oraz XIV-wieczne malowidła.

Kopernik miał kontakt także z wyjątkowymi zabytkami zespołu klasztoru cysterek-benedyktynek z XIII/XIV w. Na jego te-

renie godne zobaczenia są: budynek klasztoru z wieżą Mestwina z XIII w. (będącą najstarszym budynkiem w mieście), Brama Merseburska, skarbiec, gotyckie podziemia, dawna apteka oraz dwukondygnacyjny gotycki kościół pw. św. Jana Chrzciciela i św. Jana Ewangelisty. W kościele klasztorowym oprócz renesansowo-barokowego wyposażenia uwagę zwraca czarna płyta nagrobna Arnolda Lishorena z 1275 r. i XIV-wieczna figura Chrystusa misteryjnego w grobie, dawniej należąca do chełmińskiego zakonu franciszkanów.

Kolejnym ważnym gotyckim zabytkiem jest pofranciszkański kościół pw. św. św. Jakuba Starszego i Mikołaja, z wysokiej klasy średniowiecznymi malowidłami ściennymi i gotyckimi zwornikami. Warty uwagi są też dwa następne kościoły gotyckie budowane jeszcze w XIII w.: poddominikański kościół pw. św. św. Piotra i Pawła z imponującą fasadą zachodnią oraz szpitalny kościół pw. Ducha Świętego. Możemy w nich podziwiać XIV- i XV-wieczne malowidła gotyckie.

Chełmno słynie także z budowanych już od XIII w. murów miejskich, które są jednymi z najlepiej zachowanych w kraju. Co niezwykle istotne, Chełmno wraz ze swoimi zabytkami znajduje się na liście Pomników Historii oraz na Europejskim Szlaku Gotyku Ceglanego, a także w Związku Miast Hanzeatyckich.

Szachownicowy układ ulic Chełmna,
fot. Krzysztof Turzyński, arch. UM Chełmno

Warto zobaczyć!

1. Muzeum Ziemi Chełmińskiej
(budynek dawnego ratusza),
ul. Rynek 28
2. Dawny cystersko-benedyktynski zespół klasztorny,
ul. Dominikańska 40
3. Kościół parafialny pw. Wniebowzięcia NMP,
ul. Franciszkańska 8
4. Budynek dawnej Akademii Chełmińskiej
(Szkoła Podstawowa nr 2),
ul. Szkolna 6

Chełmińska Informacja Turystyczna Rynek 28

531 094 068

www.chelmno.pl

Gotycko-renesansowy ratusz, fot. Krzysztof Kujawa, arch. UM Chełmno

Dawny cystersko-benedyktynski zespół klasztorny,
fot. Krzysztof Kujawa, arch. UM Chełmno

CHEŁMŹA

Kujawsko-pomorski odcinek Szlaku Kopernikowskiego zachacza także o Chełmżę, co nie może dziwić, choćby z dwóch tylko powodów. Od średniowiecza, a także w czasach Mikołaja Kopernika, miasto było stolicą diecezji chełmińskiej, z najważniejszym w biskupstwie kościołem, czyli katedrą pw. św. Trójcy i rezydującą przy nim kapitułą katedralną, która kolegiąlnie wraz z biskupem chełmińskim brała udział w zarządzaniu diecezją. Poza tym, a może przede wszystkim, istnieje też bardzo duże prawdopodobieństwo, że w maju 1504 r. Kopernik wraz z Łukaszem Watzenrode był w Chełmży w orszaku króla Aleksandra Jagiellończyka.

Jako miasto Chełmża po raz pierwszy określona została w 1251 r. i jest tym samym jednym z najstarszych miast pomorskich. W pierwszym okresie istnienia nękana była przez najazdy Prusów. Po kolejnych latach względnego spokoju i rozwoju została w znacznym stopniu zniszczona w 1422 r. przez wojska króla polskiego Władysława Jagiełły. Katastrofalny w skutkach był także pożar, który nawiedził Chełmżę w 1531 r.

Najważniejszym zabytkiem w mieście jest katedra pw. św. Trójcy. Budowana była od poł. XIII w. do 2. ćw. następnego stulecia. Jest świątynią gotycką, trójnawową. Odwiedzana była przez kilku królów polskich, stała się także miejscem pochówku wielkiego mistrza zakonu krzyżackiego Zygfryda von Feuchtwangen oraz mistyczki i pustelnicy Juty z Chełmży, o czym zapewne wiedział Mikołaj Kopernik. Poza zachowaną do dziś we fragmencie płytą nagrobną wspomnianego wielkiego mistrza, do najstarszych elementów wyposażenia chełmżyńskiej katedry należy Grupa Ukrzyżowania z 1422 r., rzeźby z dawnego łuku tęczowego z początku XVI w. i ufundowane w 1519 r. stalle.

Drugim, pamiętającym czasy Kopernika, gotyckim kościołem w Chełmży jest świątynia pw. św. Mikołaja Biskupa, będąca w średniowieczu kościołem parafialnym. Z tego okresu pochodzi granitowa kropielnica, stanowiąca najstarszy element wyposażenia.

↑ Kościół pw. św. Mikołaja Biskupa, fot. Szymon Zdziebło

Warto zobaczyć!

1. Bazylikę konkatedralną pw. św. Trójcy, ul. Tumaska 14
2. Kościół parafialny pw. św. Mikołaja Biskupa, ul. Kopernika 9

Punkt Informacji Turystycznej w Chełmży Rynek 4

725 316 554

www.itchemza.pl

⟨ Bazylika konkatedralna pw. św. Trójcy,
fot. Marcin Seroczyński

⟨ Chelmsza, fot. Wojciech Zdunek

GOLUB-DOBRZYŃ

Choć nie znamy żadnych źródeł mówiących wprost o obecności w Golubiu Mikołaja Kopernika, to miejscowość ta i jej historia były mu z pewnością znane. Golub miastem został już w XIV w. Z okresu średniowiecza pochodzą też najważniejsze golubskie zabytki. Pierwszym z nich jest zamek krzyżacki, który w 1466 r. wszedł ostatecznie w skład Królestwa Polskiego, a w 1511 r. na mocy decyzji króla Zygmunta Starego został wyremontowany. O podejmowanych wówczas działaniach wiedział zapewne i Kopernik pełniący już istotne funkcje na Warmii. Obecnie ta świetnie zachowana gotycko-renesansowa rezydencja jest corocznie odwiedzana przez rzesze turystów, zwłaszcza w trakcie Wielkiego Międzynarodowego Turnieju Rycerskiego.

Czasy wielkiego astronoma pamięta też wzniesiony w stylu gotyckim golubski kościół parafialny pw. św. Katarzyny Aleksandryjskiej z XV-wiecznym dzwonem i fragmentami późnogotyckiej polichromii. W mieście natrafić możemy także na fragmenty zachowanych średniowiecznych murów miejskich. Bezpośrednio do postaci Mikołaja Kopernika i uprawianej przez niego astronomii nawiązuje wreszcie znajdująca się przy Zespole Szkół nr 1 Astrobaza Kopernik.

Kościół pw. św. Katarzyny Aleksandryjskiej, fot. Daniel Pach/UMWRP

Warto zobaczyć!

1. Zamek Golubski,
ul. PTTK 13
2. Kościół parafialny pw. św. Katarzyny Aleksandryjskiej,
ul. Plac Tysiąclecia 14
3. Astrobazę przy Zespole Szkół nr 1,
ul. PTTK 28

Punkt Informacji Turystycznej w Golubiu-Dobrzyńniu

W sezonie turystycznym (1 maja – 15 września):

Domek Pod Kapturem, Rynek 19

Poza sezonem turystycznym:

Urząd Miasta, Plac Tysiąclecia 25

56 683 54 10

www.golub-dobrzyń.pl

Astrobaza, fot. Wojciech Zdunek

Międzynarodowej Turniej Rycerski w Gołubiu - Dobrzyńcu, fot. Daniel Poch/UMWKP

Zamek Gołubski, fot. Daniel Poch/UMWKP

GRUDZIĄDZ

Mikołaj Kopernik w trakcie swojego aktywnego życia odwiedzał także Grudziądz. Był tu z pewnością w lipcu 1521 r. na sejmiku Prus Królewskich, podczas którego skarżył się na szkody wyrządzone w dobrach kapituły warmińskiej przez rycerzy zakonu krzyżackiego. Kolejny służbowy pobyt Kopernika w Grudziądzu miał miejsce już niecały rok później, 21 marca 1522 r., gdy w trakcie następnego sejmiku wygłaszał ważny traktat „O szacunku monety”. Władze miejskie Grudziądza do Kopernika zwracać miały się także w jeszcze jednej sprawie. W związku z niedoborem wody pitnej w mieście poprosiły go o wytyczenie biegu sztucznego kanału, który poprowadzony został z nieodległej Kłódki. Niektórzy przypisują uczonemu także skonstruowanie pompy ssąco-tłoczącej, która miała zostać umieszczona na grudziądzkiej wieżycze wodnej. Do obecnych czasów zachowały się też liczne zabytki, które w trakcie odwiedzin miasta Kopernik miał możliwość oglądać i w których z pewnością przebywał. W pierwszej kolejności wymienić należy gotycki kościół pw. św. Mikołaja ze średniowiecznymi malowidłami i kamienną chrzcielnicą. Godna podkreślenia wydaje się być też Brama Wodna, obecnie bez wątplenia jedna z najważniejszych wizytówek turystycznych miasta, która jest jedyną zachowaną XIV-wieczną bramą łączącą mury miejskie ze spichrzami. Charakterystyczny i unikalny zespół średniowiecznych spichrzów grudziądzkich to kolejny ważny punkt na turystycznej mapie miasta. W kontekście naszego szlaku i postaci wielkiego astronoma dodajmy, że w jego czasach spichlerzy było kilkanaście i świadczyły one wówczas o znaczącej roli miasta w handlu rzeczonym, a także stanowiły jego istotny element obronny. Uwagę warto też zwrócić na odbudowaną współcześnie Wieżę Klimek, studnię oraz odsłonięte relikty średniowiecznych murów XIII-wiecznego zamku krzyżackiego.

Dodajmy również, że Grudziądz wraz ze swoimi zabytkami znalazł się w prestiżowym gronie członków Europejskiego Szlaku Gotyku Ceglanego.

Z Kopernikiem związane są także inne grudziądzkie obiekty. W 1972 r., w 450. rocznicę pobytu Kopernika w mieście, otwarte zostało grudziądzkie planetarium, które w hołdzie dziełu

wielkiego uczonego od lat pełni rolę ośrodka popularyzacji astronomii. Zwróćmy także uwagę na kilka innych śladów pamięci o Koperniku w Grudziądzu. W 1959 r. przywieszono na jednej z kamienic na rynku tablicę upamiętniającą wygłoszenie przez niego traktatu o monecie, z kolei 14 października 1972 r. odsłonięto ponad sześciometrowy pomnik astronoma.

11 listopada 2015 r. oddano do użytku ławeczkę, na której siedzi Kopernik, trzymając w jednej ręce księgę, a w drugiej sakiewkę z pieniędzmi. Dodatkowo od 1972 r. corocznie odbywają się w mieście Grudziądzkie Dni Kopernikowskie, będące kolejnym dowodem stałej pamięci o postaci i dziele wielkiego astronoma.

Warto zobaczyć!

1. Bazylikę Kolegiacką pw. św. Mikołaja Biskupa, ul. Kościelna 1
2. Spichlerze nadwiślańskie (Muzeum im. ks. dr. Władysława Łęgi), ul. Wodna 3/5
3. Ruiny zamku krzyżackiego – Góra Zamkowa (Muzeum im. ks. dr. Władysława Łęgi), ul. Zamkowa 9
4. Bramę Wodną, ul. Spichrzowa 7
5. Pomnik Mikołaja Kopernika, Plac Miłośników Astronomii
6. Rynek miejski
7. Planetarium i Obserwatorium Astronomiczne im. Mikołaja Kopernika, ul. Hoffmanna 1-7

Informacja Turystyczna w Grudziądzu Rynek 3-5

56 461 23 18

www.itgrudziadz.pl

Spichlerze nadwiślańskie, fot. Mariusz Nasieniewski

Rynek, fot. Mariusz Nasieniewski

Brama Wodna, fot. Izabela Fijałkowska

KOWALEWO POMORSKIE

Kowalewo Pomorskie należy do jednych z najstarszych miast na ziemi chełmińskiej. Lokowane było jeszcze w XIII w. i z pewnością znał je także Kopernik. Choć nie mamy dowodów, że przyszły astronom był tu kiedykolwiek, to jego czasy pamiętają średniowieczne zabytki, które warto zobaczyć podczas przemierzania szlaku upamiętniającego wszakże nie tylko Mikołaja Kopernika, ale także jego czasy i dzieło. To tu na przełomie XIII i XIV w. Krzyżacy wzniesli zamek, który stał się siedzibą zakonnego komtura. Gdy od 1466 r. w wyniku postanowień II pokoju toruńskiego miasto znalazło się w granicach Królestwa Polskiego, zamek został siedzibą polskich starostów. Obecnie zachowany jest on tylko we fragmentach. Ważnym zabytkiem Kowalewa jest także gotycki kościół parafialny pw. św. Mikołaja, jedna z najstarszych świątyń ziemi chełmińskiej, z zachowaną XVI-wieczną polichromią i z XIV-wieczną gotycką rzeźbą Madonny z Dzieciątkiem. Z okresu średniowiecza zachowały się także fragmenty XIV-wiecznych murów miejskich wraz z basztą.

Warto zobaczyć!

1. Ruiny zamku krzyżackiego, ul. Strażacka
2. Kościół parafialny pw. św. Mikołaja Biskupa, Plac 700-lecia 24

⟨ Kościół pw. św. Mikołaja Biskupa, fot. Monika Lüdtkke

Ruiny zamku krzyżackiego,
fot. Monika Lüdtké

Teren dawnego zamku
krzyżackiego,
fot. Krzysztof Skop

TORUŃ

Obecność Torunia na Szlaku Kopernikowskim i związki Mikołaja Kopernika z tym miastem są oczywiste. To tu przyszły astronom się urodził, został ochrzczony oraz rozpoczął edukację. To tu znajdziemy bodaj najwięcej obiektów wprost z nim związanych, a tym samym pamiętających jego czasy, i nie mniej liczne przykłady miejsc upamiętniających jego samego oraz jego dzieło. Jednym z ważniejszych miejsc na mapie miasta, które wprost związane są z najwybitniejszym z torunian, jest „Dom Kopernika”, czyli gotycka kamienica mieszczańska, a właściwie zespół dwóch kamienic zlokalizowanych na obecnej ulicy Kopernika 15/17 (dawniej ulica św. Anny). Jest to przykład powszechnego w kręgu hanzeatyckim tzw. domu-składu, który jest jednym z najcenniejszych zabytków nie tylko w skali Torunia, ale całej Europy Środkowej. Od 1973 r. znajduje się tu oddział Muzeum Okręgowego. Dom należał do rodziny Mikołaja Kopernika i uchodzi za dom rodzinny astronoma, który na świat przyszedł jednak raczej w drugim z posiadanych przez rodzinę domów, przy Rynku Staromiejskim 36. Pod tym adresem znajduje się kamienica mieszczańska (obecnie Dom Towarowy PDT), zwana także w kolejnych okresach kamienicą „Glazurową” i „Pod Lwem”.

Od 1468 r. połowa domu należała do Mikołaja Kopernika, ojca astronoma. Współcześnie to właśnie ją uznaje się za miejsce narodzin przyszłego autora „De revolutionibus”.

Równie ważnym miejscem, ściśle związanym z Kopernikiem jest bazylika katedralna pw. św. Jana Chrzciciela i św. Jana Ewangelisty. Jest to świątynia w stylu gotyckim, budowana od XIII w. przez ponad dwa stulecia. To największy kościół w Toruniu i jeden z największych zabytków sakralnych w tym stylu w Polsce. Znajduje się tu największy w Europie Środkowej dzwon średniowieczny – Tuba Dei. Na wyposażenie składają się poza tym liczne inne obiekty o dużej wartości artystycznej (rzeźby, płyty nagrobne, epitafia, witraże, malowidła ścienne). Świątynia w 1473 r. była miejscem chrztu Mikołaja Kopernika. Astronoma upamiętnia poza tym renesansowe epitafium oraz popiersie z 1766 r. Zabytki te znajdują się w Kaplicy Kopernikowskiej.

Z Kopernikiem ściśle wiążą się też budynki zlokalizowane na ulicy św. Jana 1/3 oraz na ulicy Żeglarskiej 10/14. Pod pierwszym z tych adresów miał stać budynek szkoły parafialnej, w której uczył się młody Mikołaj. Obecny budynek powstał w końcu XVII w. na potrzeby Kolegium Jezuickiego. Następnie pełnił różne funkcje, m.in. koszar wojskowych, a obecnie siedzibę ma tu Medyczo-Społeczne Centrum Kształcenia Zawodowego i Ustawicznego. Pod drugim z adresów Mikołaj najpewniej rów-

Pomnik Mikołaja Kopernika,
fot. Wojciech Zdunek

niez przebywał. Znajdująca się tam XV-wieczna kamienica była własnością spokrewnionych z Kopernikiem rodzin Watzenrode i von Allen. Od lat 70. XX w. funkcjonuje tu hotel i restauracja „Zajazd Staropolski”.

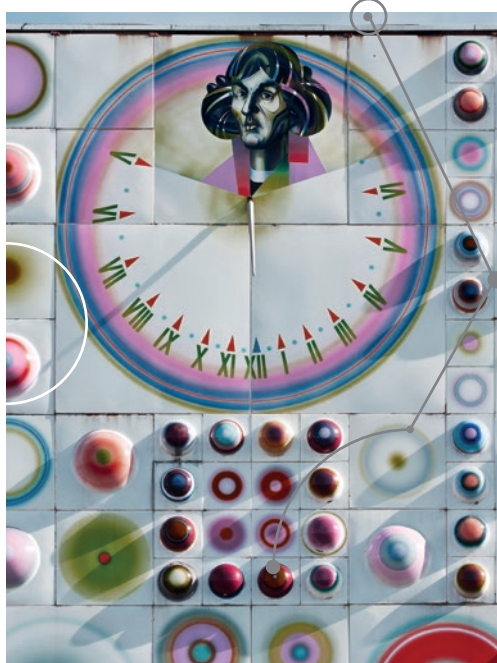
Jednym z najważniejszych budynków, także w czasach Kopernika, był poza tym ratusz miejski. Ten toruński należy do najokazalszych i najładniejszych gotyckich ratuszy ceglanych w Europie. Zbudowany został w XIII i XIV w. na planie kwadratu z charakterystycznym wewnętrznym dziedzińcem. Rozbudowywany był w XVII w. i przez niemal całą swoją historię był najważniejszym świeckim budynkiem publicznym w mieście. Był głównym miejscem prowadzonego handlu, siedzibą i centrum władz oraz świadkiem ważnych wydarzeń historycznych (m.in. w 1411 r. zawarto tu I pokój toruński, w 1645 r. odbyło się Colloquium Charitativum, a w 1812 r. przemawiał tu Napoleon Bonaparte). Każdorazowo w trakcie obecności w mieście królów polskich ratusz był ich tymczasową siedzibą. Tu 17 czerwca 1501 r. zmarł król Jan Olbracht. Współcześnie mieści się tu Muzeum Okręgowe z najbardziej chyba znanym obrazem przedstawiającym Mikołaja Kopernika.

Do postaci i dzieła wielkiego astronoma nawiązują też inne obiekty i instytucje w mieście. Jednym z nich jest niewątpliwie toruńskie planetarium, które mieści się w wybudowanym

w XIX w. dawnym budynku gazowni miejskiej i funkcjonuje od 1994 r. 19 lutego t.r., w rocznicę urodzin Mikołaja Kopernika, odbył się pierwszy pokaz zatytułowany „A jednak się kręci”. Planetarium to obecnie jeden z najbardziej rozpoznawalnych i najchętniej odwiedzanych obiektów w mieście, a także jedno z najlepiej wyposażonych i zaprojektowanych w kraju miejsc popularyzujących astronomię. Pozostając przy popularyzacji, nie sposób nie wspomnieć też o działającym od 2013 r. Centrum Nowoczesności Młyn Wiedzy, które mieści się w zabytkowych budynkach po dawnych Młynach Richtera. Jednym z głównych jego zadań jest popularyzacja osiągnięć nauki i techniki. Pracownie naukowe, jak i sale ekspozycyjne, w tym specjalnie dedykowane dzieciom, zajmują 5 tysięcy metrów kwadratowych i 6 kondygnacji. Jedną ze stałych wystaw, „O obrotach”, nawiązuje wprost do dzieła Mikołaja Kopernika.

Na koniec należy też wspomnieć, że imię astronoma nosi toruński uniwersytet, jedna z najlepszych uczelni w kraju, której miasteczko uniwersyteckie na Bielanach powstało w związku z 500. rocznicą urodzin swojego patrona.

Ratusz Staromiejski, fot. Wojciech Zdunek

Fragment dekoracyjnego panelu na fasadzie Auli UMK, fot. Szymon Zdrziebko

TORUŃ

Tuba Dei, Bazylika Katedralna
pw. św. Jana Chrzciciela i św. Jana Ewangelisty,
fot. Wojciech Zdunek

Toruń, fot. Andrzej Goiński/UMWKP

Wahadło Foucaulta, fot. Centrum Nowoczesności Młyn Wiedzy

Dom Mikołaja Kopernika, fot. zasobny K-POT

Warto zobaczyć!

1. Bazylikę Katedralną pw. św. Jana Chrzciciela i św. Jana Ewangelisty, ul. Żeglarska 16
2. Dom Kopernika, ul. Kopernika 15/17
3. Kamienicę przy Rynku Staromiejskim 36 (miejsce urodzin Mikołaja Kopernika)
4. Ratusz Staromiejski
5. Medyczo-Społeczne Centrum Kształcenia Zawodowego i Ustawicznego (miejsce nauki Mikołaja Kopernika), ul. św. Jana 1/3
6. Zajazd Staropolski (Kamienica rodziny Watzenrode – dom rodzinny Kopernika), ul. Żeglarska 10/14
7. Centrum Nowoczesności Młyn Wiedzy, ul. Władysława Łokietka 5
8. Centrum Popularyzacji Kosmosu „Planetarium – Toruń”, ul. Franciszkańska 15-21
9. Aulę UMK, ul. Gagarina 11
10. Wojewódzką Bibliotekę Publiczną – Książnicę Kopernikańską w Toruniu (w zbiorach oryginał „De revolutionibus” z 1543 r.), ul. Słowackiego 8

Ośrodek Informacji Turystycznej w Toruniu ul. Szeroka 43

56 621 09 30

www.visittorun.com

UNISŁAW

Do postaci Mikołaja Kopernika, a ściślej do jego dzieła i uprawianej przez niego astronomii nawiązuje znajdująca się przy unisławskiej szkole Astrobaza Kopernik. W Unisławiu nie można też nie zwiedzić pamiętającego czasy Kopernika, pochodzącego z końca XIII w., kościoła pw. św. Bartłomieja, który jest jednym z najstarszych kościołów ziemi chełmińskiej, z datowaną na podobny okres czasami granitową kropielnicą. Podczas pobytu w tej jednej z największych w Polsce wsi warto wybrać się na Górę Zamkową, gdzie w średniowieczu zlokalizowany był zamek krzyżacki, siedziba najpierw komtura, a później prokuratora zakonnego. Zniszczono go w czasie wojny trzynastoletniej (1454-1466) i nie podjęto się już jego odbudowy. Fundamenty budowli odkryto w 2017 r. w trakcie prac archeologicznych. Ciekawą propozycją turystyczną są też przebiegające przez Unisław trasy rowerowe, w tym licząca 22 km trasa z Torunia, poprowadzona w znacznej części na trasie dawnej linii kolejowej.

Warto zobaczyć!

1. Kościół parafialny pw. św. Bartłomieja, ul. Chełmińska 57
2. Górę Zamkową
3. Astrobazę, ul. Lipowa 31

Kościół pw. św. Bartłomieja, fot. Sławomir Gołębiowski

↳ Astrobase w Unistawiu,
fot. Andrzej Goński/UMWKP

Astrobase w Unistawiu,
fot. Paweł Marwitz

WĄBRZEŃNO

Położone na Pojezierzu Chełmińskim, między trzema jeziorami, Wąbrzeźno Kopernik znał z pewnością doskonale. Miasto było jedną z siedzib ordynariuszy chełmińskich, którymi w czasach astronoma byli należący do jego bliskiego otoczenia, konfratry z kapituły warmińskiej i osoby doskonale wykształcone: Jan Dantyszek i Tiedemann Giese. U drugiego z nich, tyle że na zamku biskupim w Lubawie, Kopernik niejednokrotnie przebywał. Być może miał wówczas szansę odwiedzać także odbudowany w jego czasach zamek biskupi w Wąbrzeźnie.

Budowę rezydencji biskupów chełmińskich rozpoczęto już na początku XIV w. Ok. 1330 r. Wąbrzeźno uzyskało też prawa miejskie. W czasach krzyżackich, w wyniku działań wojennych, miasto kilkakrotnie było niszczone. W 1466 r. po II pokoju toruńskim Wąbrzeźno, wraz z całą ziemią chełmińską, znalazło się w granicach Królestwa Polskiego. Innym, ważnym średniowiecznym zabytkiem wąbrzeskim, który z pewnością znał i być może odwiedził Kopernik, jest kościół pw. św. Apostołów Szymona i Judy Tadeusza z 1. poł. XIV w. W świątyni, będącej zarazem sanktuarium maryjnym, znajduje się m.in. odrestaurowana rzeźba Matki Bożej z Dzieciątkiem z ok. 1500 r., która miała tu trafić z zamkowej kaplicy. Osobno dodajmy jeszcze, że z Radzyna Chełmińskiego, czyli miasta położonego zaledwie 10 km od Wąbrzeźna, pochodził jeden z najbliższych przyjaciół Mikołaja Kopernika, Dietrich von Rehden, duchowny będący jednym z wykonawców testamentu astronoma.

Warto zobaczyć!

1. Ruiny zamku biskupów chełmińskich, ul. Podzamcze
2. Kościół parafialny pw. św. Apostołów Szymona i Judy Tadeusza, ul. Górna 13

Miejski Punkt Informacji Turystycznej w Wąbrzeźnie ul. Poniatowskiego 8

535 540 521

[www.FB/MiejskiPunktInformacjiTurystycznejWabrzeznie](https://www.facebook.com/MiejskiPunktInformacjiTurystycznejWabrzeznie)

Widok na Wąbrzeźno z nad Jeziora Zamkowego, fot. Daniel Pach/UMWKP

↳ Kościół pw. św. Apostołów Szymona i Judy Tadeusza w Wąbrzeźnie, fot. KPCD

Ruiny zamku biskupów chetmińskich w Wąbrzeźnie, fot. KPCD

WŁOCLAWEK

Włocławek to jedno z najstarszych miast polskich, stolica biskupstwa włocławskiego i historyczna stolica Kujaw. Choć nie dla wszystkich może wydać się to oczywiste, miasto to wiąże się także z astronomią, w tym z samym Mikołajem Kopernikiem – przynajmniej pośrednio. Co nie mniej ważne w tym kontekście, Włocławek od 1973 r. należy do Federacji Miast Kopernikowskich, a jego postać upamiętnia postawiony obok seminarium duchownego pomnik. W literaturze przedmiotu od lat funkcjonuje poza tym koncepcja, podważana, ale też nigdy w pełni niezanegowana, zakładająca, że Mikołaj Kopernik mógł być uczniem przy tamtejszej szkole katedralnej, prezentującej wówczas wysoki poziom nauczania. Zwraca się przy tym przede wszystkim uwagę na posiadanie w tym czasie kanonii włocławskiej przez wuja Kopernika, Łukasza Watzenrodego, dbającego o wykształcenia Mikołaja. Nie wyklucza się także prawdopodob-

Kościół parafialny pw. św. Jana Chrzciciela, fot. Wojciech Zdunek

nego tam kontaktu Kopernika z Mikołajem Wodką z Kwidzyna, lekarzem biskupa włocławskiego i astronomem, którego doskonale znał Watzenrode. W Wodce niektórzy starali się nawet widzieć nauczyciela Kopernika. Pod uwagę należy wziąć także znajdujący się w kaplicy kościoła katedralnego zegar słoneczny, który miał być według niektórych wspólnym dziełem Wodki i Kopernika. To nadwiślańskie miasto bogate jest w zabytki, które istniały już tam za życia astronoma. Na pierwszy plan wysuwa się z pewnością włocławska katedra wzniesiona w stylu gotyckim, z najstarszymi w kraju witrażami z połowy XIV w., wspomnianym już zegarem słonecznym oraz innymi wysokiej klasy zabytkami m.in. autorstwa Wita Stwosza oraz artystów z Włoch. Czasy Kopernika pamięta także najstarsza spośród zachowanych do dziś świątyń Włocławka, czyli kościół pw. św. Witalisa, a także kościół pw. św. Jana Chrzciciela, wybudowany jeszcze w okresie życia astronoma na miejscu obiektu z XI w.

Warto zobaczyć!

1. Bazylikę katedralną pw. Wniebowzięcia NMP, Plac Kopernika 7
2. Kościół seminaryjny pw. św. Witalisa, ul. Brzeska 9
3. Kościół parafialny pw. św. Jana Chrzciciela, ul. św. Jana 3
4. Pomnik Mikołaja Kopernika, ul. Prymasa Stanisława Karnkowskiego

Informacja Turystyczna we Włocławku
ul. Warszawska 5

54 411 27 57

www.FB/InformacjaTurystycznaWloclawek

Bazylika katedralna
pw. Wniebowzięcia NMP,
fot. Wojciech Zdunek

Bazylika katedralna
pw. Wniebowzięcia NMP,
fot. Wojciech Zdunek

BIERZŁOWO

Miejscowość położona jest ok. 19 km od Torunia. Zabytkiem pamiętającym czasy Kopernika jest zbudowany na przełomie XIII/XIV w. z kamienia polnego i cegły, gotycki kościół pw. Wniebowzięcia Najświętszej Marii Panny (w czasach Kopernika pw. św. Wawrzyńca).

Wieś wzmiankowana była już w XIII w., a w 1520 r. została przekazana Toruniowi przez króla Zygmunta Starego. Poważnie zniszczona została w XVII w. w okresie wojen szwedzkich. Turysta znajdujący się w tym miejscu z pewnością powinien też zainteresować się wiatrakiem typu koźlak z 1867 r., który został gruntownie odrestaurowany w 2011 r. i jest jednym z najcenniejszych zabytków kultury wiejskiej na ziemi chełmińskiej.

Warto zobaczyć!

Kościół parafialny
pw. Wniebowzięcia Najświętszej Marii Panny
(wcześniej św. Wawrzyńca),
ul. ks. Zygryda Ziętarskiego 20

Zwiedzanie świątyni wewnątrz jedynie przed
i po nabożeństwach oraz mszach świętych.

665 687 886

parafiabierzglowo@gmail.com

← Kościół pw. Wniebowzięcia NMP, fot. Gmina Łubianka

GRZYBNO

Jednym z punktów na trasie Szlaku Kopernikowskiego jest także Grzybno. Miejscowość ma metrykę średniowieczną, a kluczowym obiektem na jej terenie jest wyjątkowej urody kościół gotycki z przełomu XIII/XIV w. Z interesującego nas okresu nie zachowało się wiele z wyposażenia świątyni, ale niewątpliwie uwagę odwiedzających musi przykuć granitowa chrzcielnica z XIII/XIV w. Wieś w czasach Kopernika należała do biskupstwa chełmińskiego. Z postacią wielkiego astronoma w pewnym zakresie wiąże się też ks. Stanisław Kujot (1845-1914), wybitny historyk, prezes Towarzystwa Naukowego w Toruniu, który w swojej działalności badawczej zajmował się również Kopernikiem i jego czasami. Kujot był długoletnim plebanem w Grzybnie i spoczywa na przykościelnym cmentarzu.

Warto zobaczyć!

Kościół parafialny
pw. św. Michała Archanioła,
Grzybno 143

Zwiedzanie świątyni wewnątrz jedynie przed
i po nabożeństwach oraz mszach świętych.

56 686 80 19

Kościół pw. św. Michała Archanioła,
fot. Paweł Marwitz

GRZYWNA

Wieś położona jest ok. 3 km od Chełmży i wzmiankowana jest już od XIII w. Najcenniejszym zabytkiem jest tu datowany na przełom XIII/XIV w. kościół pw. św. Katarzyny Aleksandryjskiej, jeden z najstarszych gotyckich kościołów ziemi chełmińskiej i z tego powodu zapewne dobrze znany Mikołajowi Kopernikowi. Podobnie jak inne zabytki reprezentujące tzw. gotyk krzyżacki, kościół jest zbudowany z kamienia i cegieł oraz jest jednona-wowy. Na uwagę zasługuje też średniowieczne wyposażenie świątyni: ceramiczne figurki świętych z poł. XIV w., datowana na XIV w. płaskorzeźba terakotowa przedstawiająca dwugłowego jelenia, rzeźba św. Jana z XV w., rzeźba Marii z Dzieciątkiem z ok. 1500 r., a także późnogotycka ława kolatorska z XVI w.

Warto zobaczyć!

Kościół parafialny
pw. św. Katarzyny Aleksandryjskiej,
Grzywna 108

Zwiedzanie świątyni wewnątrz jedynie przed
i po nabożeństwach oraz mszach świętych.

56 675 71 02

Kościół pw. św. Katarzyny Aleksandryjskiej, fot. KPCD

KASZCZOREK

Wyruszając z Torunia alternatywną trasą szlaku, trafiamy najpierw do Kaszczorka. Jaki związek ma jednak ta miejscowość z Mikołajem Kopernikiem? Wbrew pozorom całkiem spory, bo to właśnie tam rodzina przyszłego astronoma, w tym od 1464 r. sam ojciec Mikołaja, posiadała winnicę. Kaszczorek jest obecnie częścią Torunia, jednak jako wieś pojawił się w źródłach już w 1242 r. Był wówczas częścią dóbr biskupów włocławskich. We wsi znaleziono poza tym ślady osadnictwa wczesnośredniowiecznego oraz cmentarzysko z okresu lateńskiego. W okresie średniowiecza okresowo przebywali tu begardzi i dominikanie. Ważnym, zachowanym do dzisiaj, choć przebudowywanym, zabytkiem z tego czasu jest kościół pw. Podwyższenia Krzyża Świętego, pochodzący z XIV w. Cennymi elementami jego wyposażenia są gotycka figura św. Wojciecha oraz datowana na XV/XVI w. kropielnica. W 1509 r. miejscowość stała się własnością rady miasta Torunia.

Turyści, którzy znajdą się w Kaszczorku, powinni odwiedzić także Zagrodę Rybacko-Rolniczą, będącą oddziałem Muzeum Etnograficznego im. Marii Znamierowskiej-Prüfferowej w Toruniu.

Warto zobaczyć!

Kościół parafialny
pw. Podwyższenia Krzyża Świętego,
ul. Turystyczna 43

Zwiedzanie świątyni wewnątrz jedynie przed
i po nabożeństwach oraz mszach świętych.

56 648 69 32

Kościół pw. Podwyższenia Krzyża Świętego,
fot. Daniel Pach/UMWKP

NAWRA

Obecność Nawry na Szlaku Kopernikowskim nie jest wcale przypadkowa. Mimo że Mikołaj Kopernik być może nigdy tu nie był, choć pamiętać należy, że miejscowość swą historią sięga czasów średniowiecza i już wówczas istniał tu np. kościół parafialny, to z Nawrą wielki astronom związany jest poprzez swoje największe dzieło „De revolutionibus”. Otóż niezwykle cenny, bo pochodzący z 1566 r., egzemplarz miał znajdować się w zbiorach biblioteki w Nawrze, jednej z największych na obszarze dawnych Prus Królewskich, której wartościowy zasób przyciągał w XIX i XX w. ówczesnych wybitnych badaczy. Był tu chociażby Wojciech Kętrzyński, który porządkował zbiory nawrzańskie i wykorzystywał je przy okazji w swoich pracach naukowych. Poza nim ze zbiorów bibliotecznych korzystali tam też inni ówcześni historycy, m.in. Alfons Mańkowski. Obecnie w Nawrze prowadzone są intensywne prace mające na celu odbudowanie zespołu pałacowo-parkowego i utworzenie tam Muzeum Ziemiaństwa im. Rodziny Szczanieckich.

Warto zobaczyć!

Zespół pałacowo-parkowy w Nawrze,
Nawra 10

Zwiedzanie obiektu wyłącznie z zewnątrz z zachowaniem zasad bezpieczeństwa. Obiekt w złym stanie technicznym.

56 649 45 99

biuro@kpcd.com.pl

Wizualizacja rewitalizacji zespołu pałacowo-parkowego w Nawrze (koncepcja i projekt: Artur Cebula, Anna Kunkel Architekci; wizualizacja: Patrycja Novák-Zemplińska)

NIESZAWA

Wyruszając szlakiem alternatywnym z Torunia do Włocławka i mając za sobą wizytę w Kaszczorku i Złotorii, warto wybrać się także do Nieszawy, by zwiedzić chociażby pochodzący z czasów Kopernika kościół pw. św. Jadwigi Śląskiej, zbudowany w końcu XV w. Wspomniany kościół to późnogotycka świątynia z wyposażeniem pochodzącym głównie już z XVII i XVIII w. Nieszawa w obecnym miejscu została lokowana w 1460 r. Wcześniej znajdowała się naprzeciwko Torunia i była dwukrotnie niszczone. Do Nieszawy, poruszając się Szlakiem Kopernikowskim, dostaniemy się przeprawą promową przez Wisłę.

Warto zobaczyć!

1. Przeprawę promową przez Wisłę
2. Kościół parafialny pw. św. Jadwigi Śląskiej, ul. Noakowskiego 13

Zwiedzanie świątyni wewnątrz jedynie przed i po nabożeństwach oraz mszach świętych.

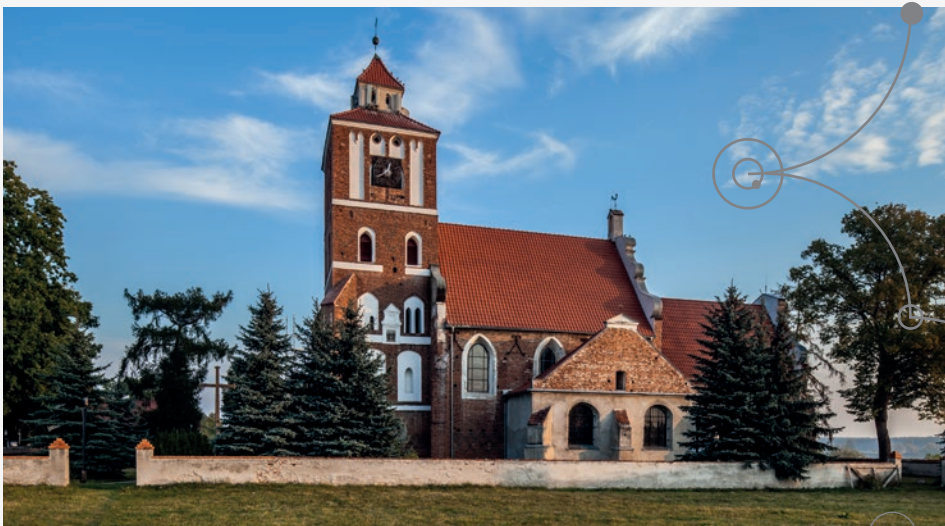

54 283 81 16

parafia-nieszawa@wp.pl

Kościół parafialny pw. św. Jadwigi Śląskiej,
fot. Wojciech Zdunek

PIWNICE

Ważnym punktem na trasie Szlaku Kopernikowskiego jest zlokalizowane w położonej ok. 13 km od Torunia wsi Piwnice obserwatorium astronomiczne. Założono je w 1947 r., a głównymi inicjatorami jego powstania byli astronomowie z Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, Wilhelmina Iwanowska i Władysław Dziewulski. Znajduje się tu jeden z największych radioteleskopów w Europie. W ramach unijnego programu „Faraday” realizowany jest projekt przeszukiwania nieba na częstotliwości 30 GHz. Obserwatorium jest poza tym miejscem kształcenia studentów i popularyzacji wiedzy o kosmosie.

Wieś Piwnice znana jest od połowy XIV w., gdy była folwarkiem krzyżackim. Na początek XX w. datowane jest zbudowanie dworu otoczonego parkiem. Nieopodal wsi znajduje się rezerwat przyrody Las Piwnicki, w którym podziwiać można m.in. 300-letnie dęby.

Warto zobaczyć!

Obserwatorium UMK

Zwiedzanie jest możliwe jedynie w wyznaczonych terminach po dokonaniu wcześniejszej rezerwacji.

603 750 220

zwiedzanie@astro.umk.pl

Obserwatorium astronomiczne, fot. Daniel Pach/UMWKP

STAROGRÓD

W Starogrodzie na Górze Zamkowej w XIII w. miała powstać jedna z najstarszych krzyżackich warowni ziemi chełmińskiej. Starogród to także miejsce pierwotnej lokacji Chełmna, do której doszło w 1233 r. Był też siedzibą komturstwa. W XIII w. w Starogrodzie miały znaleźć się relikwie św. Barbary, do których przybyła w 1400 r. żona księcia litewskiego Witolda. Starogród w 1413 r. miał odwiedzić poza tym francuski podróżnik Gilbert de Lannoy. Funkcjonowała tu w średniowieczu także parafia. Po II pokoju toruńskim (1466 r.) dobra przeszły we władanie królewskie. W kolejnych wiekach Starogród należał do dóbr biskupów chełmińskich. Współcześnie atrakcją dla turystów jest umieszczona na Górze Zamkowej luneta panoramiczna pozwalająca obserwować Dolinę Dolnej Wisły.

W związku z powyższym należy też wspomnieć o bardzo ważnych odkryciach archeologicznych w Kałdusie, na Górze św. Wawrzyńca, miejscu dawnego grodziska z okresu wczesnego średniowiecza. Kałdus w świetle prowadzonych badań i dokonanych odkryć, w tym tego dotyczącego odnalezionych śladów po monumentalnej świątyni, jawi się nam także jako ważny ośrodek władzy świeckiej i kościelnej państwa wczesnopiastowskiego. Pełnił niewątpliwie rolę ośrodka kultu, a kontakty gospodarcze mieszkańców sięgały m.in. Rusi i Skandynawii. Miejsce to, niewątpliwie słusznie, uchodzi za jedno z najważniejszych i najciekawszych na archeologicznej mapie Polski.

Warto zobaczyć!

1. Ruiny dawnego zamku krzyżackiego – Góra Zamkowa
2. Górę św. Wawrzyńca – grodzisko wczesnośredniowieczne w Kałdusie

Ruiny dawnego zamku krzyżackiego – Góra Zamkowa, fot. Daniel Pach/UMWKP

ŚWIERCZYNKI

Miejscowość znajduje się na trasie szlaku łączącej Piwnice z Unisławiem. Brakuje dowodów źródłowych potwierdzających pobyt w Świerczynkach Mikołaja Kopernika, jednak miejscowość ta, jej historia i zabytki były z pewnością doskonale znane przyszłemu astronomowi.

WXIII w. miał mieć tu swój gród obronny przywódca pruski Pipin. Od XV do XIX w. wieś była natomiast głównie własnością toruńskich benedyktynek, z przerwą na okres reformacji, gdy była własnością rady miejskiej w Toruniu. W Świerczynkach znajduje się jednonawowy kamiennie-ceglany kościół gotycki pw. św. Jana Chrzciciela i św. Jana Ewangelisty z przełomu XIII/XIV w., będący świadectwem tworzonej w tym okresie sieci parafialnej diecezji chełmińskiej, który uległ częściowemu zniszczeniu w okresie wojny trzynastoletniej (1454-1466). Jednym z najcenniejszych elementów wyposażenia jest gotycka rzeźba Matki Boskiej z Dzieciątkiem z 3. ćw. XV w. i pochodząca z pocz. XVI w. rzeźba Pietas Domini.

Z najnowszych dziejów miejscowości warto też wskazać na fakt wybudowania tam w 1944 r. przez Niemców 12 schronów bojowych Ringstand 58c.

Warto zobaczyć!

Kościół parafialny
pw. św. Jana Chrzciciela i św. Jana Ewangelisty,
Świerczynki 8

Zwiedzanie świątyni wewnątrz jedynie przed
i po nabożeństwach oraz mszach świętych.

56 674 06 78

◀ Kościół pw. św. Jana Chrzciciela i św. Jana Ewangelisty,
fot. Szymon Zdziebło

ZAMEK BIERZGŁOWSKI

Choć nie mamy dowodów na pobyt w tym miejscu Mikołaja Kopernika, to trudno wyobrazić sobie sytuację, by nie był mu znany tutejszy zamek gotycki – jedna z najstarszych warowni krzyżackich. Dodatkowo zamek wraz z folwarkiem w jego czasach był własnością miasta Torunia.

Budowany z cegły i kamienia, od 2. poł. XIII do pocz. XIV w., był obronną siedzibą konwentu zakonnego z komturem bierzgłowskim na czele. We władaniu Krzyżaków pozostawał do 1454 r. Szczególnie cenna jest zachowana do dziś ceramiczna płaskorzeźba przedstawiająca trzech rycerzy, która uchodzi za jedno z najważniejszych tego typu dzieł w Europie z przełomu XIII/XIV w.

Od XVI do XIX w. pieczę nad zamkiem miały władze miejskie Torunia, następnie zaś pozostawał on w rękach prywatnych. Kilkakrotnie niszczyły go pożary. W okresie międzywojennym należał do biskupstwa chełmińskiego, po wojnie zaś urządzono tu Dom Pomocy Społecznej. Od 2001 r. siedzibę ma tu Diecezjalne Centrum Kultury organizujące m.in. rekolekcje, koncerty, wykłady, jak również zapraszające swych gości na „wypoczynek duchowy” w jednym z 22 przystosowanych do tego celu pokoi.

Warto zobaczyć!

Zamek krzyżacki
(obecnie siedziba Diecezjalnego
Centrum Kultury),
ul. Jagiellońska 2

Teren zamku możliwy do zwiedzania
wzdłuż wyznaczonej trasy.

507 380 762

zamek.centrumkultury@wp.pl

Zamek krzyżacki, fot. Daniel Pach/UMWRP

ZŁOTORIA

Złotoria to miejscowość, która ma średniowieczną metrykę, a z dokumentu z 1242 r. dowiadujemy się, że należała w tym okresie do diecezji włocławskiej. Znajdujące się we wsi ruiny gotyckiego zamku to pozostałość po warowni wybudowanej do ochrony granicy z ziemiami krzyżackimi za czasów króla Kazimierza Wielkiego w 1363 r. Zamek mocno uszkodzony został w okresie wojny z zakonem krzyżackim w latach 1409-1411, a w samej Złotorii miało dojść do wymiany dokumentów i pokoju toruńskiego, kończącego wspomniany konflikt. Odbudowy zamku nigdy już nie podjęto. Część cegieł z niszczonego i rozbieranego zamku miała posłużyć do budowy wieży w kościele św. Janów w Toruniu. Jego ruiny w 1877 r. miał odwiedzić Jan Matejko.

Warto zobaczyć!

Ruiny zamku gotyckiego

Ruiny zamku, fot. Szymon Zdziebło

Autorzy tekstów i redakcja

Patryk Banasiak, Radosław Krajniak, Marek Rubnikowicz
Kujawsko-Pomorskie Centrum Dziedzictwa w Toruniu

Wydawca

Kujawsko-Pomorska Organizacja Turystyczna

Projekt graficzny

MSU Publishing

„Nic piękniejszego nad niebo,
które przecież ogarnia wszystko, co piękne”.

Nic Copernic

Mikołaj Kopernik

S Z L A K
KOPERNIKOWSKI

kujawsko-
pomorskie
konstelacje
dobrych miejsc

2023 rokiem
Mikołaja Kopernika
w województwie kujawsko-pomorskim

Kujawsko-Pomorskie
CENTRUM DZIEDZICTWA
w Toruniu

Egzemplarz bezpłatny

Samorząd Województwa
Kujawsko-Pomorskiego

Urząd Marszałkowski
Województwa
Kujawsko-Pomorskiego
w Toruniu

Dofinansowano z budżetu
Samorządu Województwa
Kujawsko-Pomorskiego